

Helsinkiläisten museoidut muistot

Helsingforsbornas minnen på museum

Marja Pehkonen

Helsingin kaupungin kulttuurihistoriallinen museolautakunta, joka tällä hetkellä on nimeltään kaupunginmuseon johtokunta, täyttää tänä vuonna sata vuotta. Helsingin kaupunginvaltuusto perusti 21.5.1906 muinaismuistolautakunnan, johon se oli valinnut kolme pätevää asiantuntijaa. He olivat valtionarkistonhoitaja, filosofian tohtori Reinhold Hausen, Polyteekin professori Gustaf Nyström ja Valtion Historiallisen Museon amanuensi, filosofian maisteri, sittemmin filosofian tohtori K. K. Meinander. He olivat tiedemiehiä ja tärkeitä voimia kulttuurityössä, joka rakentui yleiselle pyrkimykselle säilyttää isien muistot ja vahvistaa siten kansallista itsetuntoa aikana, jota kutsutaan Pietarissa hallitsevan keisarin panslavistisen politiikan takia routavuosiksi ja sortokaudeksi.

Muinaismuistolautakunnan aloitteesta perustettiin viisi vuotta myöhemmin Helsingin kaupunginmuseo. Kaupunginmuseo voi perustellusti katsoa toimintansa alkaneen jo vuonna 1906, se toimi koko 1900-luvun muinaismuistolautakunnan kirjaamien periaatteiden mukaisesti. Kaupunginmuseon ja museolautakunnan, nykyisin johtokunnan, toimintaan kuuluvat kulttuuri- ja muistojen suojelu ja kulttuurihistorialliset kuvakoelmat sekä esinekokoelma.

Helsingfors stads kulturhistoriska museinämnd, som idag heter Stadsmuseets direktion, fyller hundra i år. Den 21.5.1906 tillsatte Helsingfors en fornminnesnämnd, för vilken den utsett tre kompetenta experter. Dessa var riksarkivarien, filosofie doktor Reinhold Hausen, professor Gustaf Nyström vid Polytekniska Institutet och filosofie magister K. K. Meinander, amanuens vid Statens historiska museum, sedermera filosofie doktor. De var vetenskapsmän och viktiga krafter i ett kulturarbete, en allmän strävan att bevara fädernas minnen och därmed stärka nationens självkänsla under en tid som på grund av ryska kejsarens panslavistiska politik kallats ofärdsåren.

På Fornminneskommitténs initiativ grundades fem år senare Helsingfors stadsmuseum. Med fog kan man dock säga att museet inledde sin verksamhet redan år 1906, det verkade hela 1900-talet i enlighet med de principer Fornminnesnämnden upptecknat. Stadsmuseets och Museinämndens (numera museets Direktion) verksamhet omfattar bevarande av kulturminnen och upprätthållandet av kulturhistoriska bildsamlingar och en föremålssamling.

Muinaismuistolautakunta 1906–1911

Muinaismuistolautakunnan puheenjohtajaksi nimitetty Reinhold Hausen kutsui Gustaf Nyströmin ja K. K. Meinanderin kokoukseen 26.9.1906. Paikka oli Hotelli Kleineh Pohjoisesplanadin ja Katariinankadun kulmassa. Hotelli Kleineh oli perinteikäs ja suosittu ravintola Helsingin herrojen keskuudessa. Koska siellä oli kaupungin paras ravintola, herrat arvattavasti pohtivat yhteistä tehtävänsä miellyttävissä tunnelmissa hyvästä ateriasta nauttien.

Muinaismuistolautakunnan tehtävä oli kaupungin rakennushistorian tallentaminen, varsinkin ne kaupunginosat, jotka uudelleenrakentamisessa tulisivat kokonaan muuttumaan. Rahaa toimintaan oli varattu 800 markkaa vuotta kohden. Ensimmäisessä kokouksessa professori Nyström ilmoitti lautakunnan saaneen lahjoituksena August Lundqvistilta ison valokuvan, joka esittää J. F. Lundqvistin kivitaloa, Aleksanterinkatu 13 ennen vuotta 1898. Tämä valokuva on siten Helsingin kaupunginmuseon kokoelmiin ensimmäisenä kirjattu tallenne.

Reinhold Hausen oli tehnyt Suomen ensimmäiset rakennusarkeologiset kenttätutkimukset. Hän oli arkkistolaitoksen paras asiantuntija. Arkkitehtiprofessori Gustaf Nyström toimi suunnittelijana, opettajana ja Helsingin kaupungin kunnalliselämässä. Hän painotti arkkitehtonisen ja taidehistoriallisen asiantuntemuksen yhdistämistä ja rakennusmuistomerkkien tarkkaa dokumentointia mittauksin, piirtämällä ja valokuvamalla. K. K. Meinander oli taidehistorian asiantuntija, jonka museotyö vei antikvaaristen kysymysten pariin. Meinanderkin oli ollut Muinaistieteellisen toimikunnan keruu- ja tutkimustöissä historioitsijana ja valokuvaajana. Kamera oli ollut dokumentointivälineenä vuodesta 1892. Muinaismuistolautakunnan jäsenten dokumentointikokemus on osoittautunut kaupunginmuseon nykyisen kuva-arkiston onneksi.

Nuo kolme miestä muistivat lapsuudestaan melko maalaismaisena Helsingin, vaikka se oli Suomen pää-

Fornminnesnämnden 1906–1911

Reinhold Hausen, som utnämnts till ordförande för Fornminnesnämnden, kallade Gustaf Nyström och K. K. Meinander till möte den 26.9.1906 på Hotell Kleineh i hörnet av Norra esplanaden och Katrinegatan. Kleineh var ett etablerat och omtyckt ställe bland herrar i Helsingfors. Eftersom hotellet ansågs ha stadens bästa kök kan vi anta att nämnden fick ta sig an sitt uppdrag i behaglig stämning vid en god middag.

Fornminnesnämndens uppdrag var att uppteckna och tillvarata stadens byggnadshistoria, i synnerhet

Muinaismuistolautakunta Pitkälläsillalla lähdössä katsastamaan kuvauskohteita. Vasemmalta Reinhold Hausen, K. K. Meinander ja Gustaf Nyström.

Fornminnesnämnden på Långa Bron på letning efter fotograferingsobjekt. Fr.v. Reinhold Hausen, K. K. Meinander och Gustaf Nyström.

Kuva | Foto Reinhold Hausen 1907.

kaupunki, ainoa yliopistokaupunki, huomattava varuskuntakaupunki sekä kukoistava kauppa- ja satamakaupunki. Helsingin historian punaisena lankana on vuosisatoja ollut kaupungin tuhoutuminen, joko tulipaloissa, sotatoimien takia tai vimmassa purkaa vanhaa rakennuskantaa uuden tieltä. Sadan vuoden välein on Helsinki rakennettu uudelleen. Vuosina 1895–1915 valmistui 1 400 uutta rakennusta. Esikuvat haettiin Keski-Euroopasta ja visiona oli, kuten kaupunginmuseon esimies, arkkitehti A.W. Rancken vuonna 1926 kirjoitti: ”Siellä, missä näkyy torneja, on kaupunki, missä niitä ei näy, siellä on kylä.” Matala puusta rakennettu kaupunki oli häviämässä. Haikeina seurattiin 1900-luvun alussa kotikaupungin muuttumista ja tuttujen maisemien häviämistä. Virisi tarve saada nopeasti katoava vanha Helsinki dokumentoitua. Aikakauslehti Veckans Krönika julkaisi v.1906 valokuvaaja Ida von Gericken kuvasarjaa puretuista taloista otsikolla ”Det Helsingfors som gått” – poismennyt Helsinki.

Toisessa kokouksessa valtionarkistossa 29.10.1906 lautakunta oli jo täydessä toiminnassa. Arvioitiin neiti Signe Branderin työnäytteet, kolme valokuvaa Helsingistä ja yksi valokuva Olavinlinnasta. Muinaismuistolautakunta päätti palkata hänet. Reinhold Hausenin esityksestä ostettiin Ida von Gericken eri puolilta kaupunkia sittemmin puretuista taloista ottamia valokuvia. Toisessa kokouksessa pantiin alulle myös taidekokoelma. Th. Waenerberg lahjoitti lautakunnan haltuun Wladimir Schwertschkoffin litografiat ”Näkymä Nikolainkirkon tornista etelään” ja ”Näkymä Observatoriosta pohjoiseen”, molemmat vuodelta 1843. Nyt sata vuotta myöhemmin meillä helsinkiläisillä on merkittävä ja arvokas lähes 5 000 teoksen Helsinki-taiteen kokoelma. Usein taideteos onkin ainoa kuva kadonneesta maisemasta, rakennuksesta tai katunäkymästä.

Lokakuun 1906 kokouksessa lautakunta sai vastaanottaa konsuli G. Sundmanin lahjana teatterihistoriallisen kokoelman, josta tuli lautakunnan ja myöhemmin kaupunginmuseon kulttuurihistoriallisen arkistokokoelman ainutlaatuinen aloitus. Lahjoitus sisälsi vuonna 1825 perustetun Teaterhusaktiebolaget i

de stadsdelars som genom nybygge förändrats eller skulle komma att förändras helt och hållet. Budgeten var 800 mark per år. Vid första sammanträdet kunde professor Nyström meddela att nämnden fått en donation av en viss August Lundqvist, ett stort fotografi föreställande J. F. Lundqvists stenhus vid Alexandersgatan 13 innan år 1898. Detta fotografi är det första föremål som antecknats i Helsingfors stadsmuseums samlingar.

Reinhold Hausen hade gjort Finlands första byggnadsarkeologiska fältstudier. Han var arkivväsendets främsta expert. Arkitektprofessor Gustaf Nyström verkade som planerare, lärare och kommunalt aktiv i Helsingfors stad. Han betonade förenandet av arkitektonisk och konsthistorisk sakkunskap och en noggrann dokumentering av byggnadsminnesmärken genom mätningar, ritningar och fotografier. K. K. Meinander var expert på konsthistoria, och hans insats inom museiväsendet tangerade det antikvariska. Meinander hade verkat som historiker och fotograf vid Arkeologiska Kommissionen. Kameran började användas för dokumentering år 1892. Att Fornminnesnämndens medlemmars hade erfarenhet av dokumentering har visat sig vara en lyckosam omständighet för Stadsmuseets nuvarande bildarkiv.

Dessa tre herrar mindes från sin barndom ett ganska lantligt Helsingfors, trots att staden redan då var storfurstendömet huvudstad, enda universitetsstad, en betydande garnisonsstad och en blomstrande handels- och hamnstad. Genom tiderna hade staden upprepade gånger drabbats av förstörelse genom bränder, krig eller genom rivning av gammalt för att ge rum åt nytt. Helsingfors har byggts på nytt ungefär vart hundra år. Åren 1895–1914 restes 1 400 nya byggnader. Förebilderna hämtades från Mellaneuropa och visionen var, såsom Stadsmuseets chef, arkitekt A.W. Rancken ungefärligen uttryckte saken år 1926: där man ser torn finns en stad, där man inte ser torn finns en by. Den låga trähusstaden höll på att försvinna. Med vemod såg man i början av 1900-talet hemstaden förvandlas och de hemvana vyerna försvinna. Det uppstod ett behov

Helsingfors -yhtiön alkuperäisen arkiston sekä kokoelman C. L. Engelin piirtämässä teatterissa esitettyjen näytelmien seinäohjelmia. Arkistokokoelman hyvän karttakokoelman perusta luotiin myös heti kuvakokoelman tueksi.

Muinaismuistolautakunta teki sunnuntaisin kävelyretkiä eri kaupunginosiin ja merkitsi systemaattisesti muistiin kuvauskohteet. Työ aloitettiin Kruununhaasta ja jatkui Sörnäisiin, Töölöön ja Vanhaankaupunkiin. Myös Helsinginniemen rakentamaton osa kierrettiin ja vuonna 1911 käytiin Pasilassa. Lautakunta perusti työnsä yhteistoiminnalla samaansa tietoon. Kuvausohjelmaa laatimassa olivat muinaismuistolautakunnan kokouksessa kaupungininsinööri Gabriel Idström ja asemakaava-arkkitehti Bertel Jung. Muinaismuistolautakunnan valokuvaajana Signe Brander ehti vuoteen 1913 mennessä, jolloin hänen toimeksiantonsa päättyi, tuoda lautakunnalle lähes tuhat kuvakulmin merkittyä valokuvaa. Työ tehtiin viime hetkessä. Museonjohtaja Marja-Liisa Rönkkö summasikin 1970-luvulla, että lautakunnan tehtävä oli 1906 samanlainen kuin hänen omana aikanaan: ”yrittää koota talteen dokumentteja arkkitehtuurista ja elämänmuodosta ennen kuin ne ovat kadonneet ulottumattomiin”.

Lautakunta tallensi jonkin verran esineitäkin, vaikka se oli päättänyt olla toistaiseksi niitä keräämättä. Alusta asti oli tavoitteena perustan luominen Helsinki-museolle. Koska lautakunnan jäsenet olivat tunnettuja ja luotettavia henkilöitä, helsinkiläiset katsoivat voivansa antaa heidän haltuunsa kodeissa säilytetyt aarteet. Aluksi kaikki säilytettiin Valtionarkistossa Reinhold Hausenin työhuoneeseen hankitussa kaapissa.

Helsingin kaupunginmuseo 1911–2006

Muinaismuistolautakunnan kokouksessa 4.3.1911 sihteeri K.K. Meinander ehdotti, että lautakunta tekisi kaupunginvaltuustolle aloitteen Helsinki-museon perustamiseksi. Kaupunginvaltuusto päätti 13.6.1911 perustaa Helsingin kaupunginmuseon, jota valvoisi

av att dokumentera det gamla Helsingfors som höll på att försvinna. År 1906 publicerade Tidskriften Veckans Krönika fotograf Ida von Gerickes bildserien ”Det Helsingfors som gått” av hus som rivits.

Vid sitt andra sammanträde på Riksarkivet den 29.10.1906 hade nämnden redan kommit i full gång. Fröken Signe Branders stilprov bedömdes, dvs. tre fotografier av Helsingfors och ett av Olofsborg. Fornminnesnämnden beslöt anställa henne. På förslag av Reinhold Hausen köptes de fotografier Ida von Gericke tagit av hus som sedermera rivits på olika håll i staden. Mötet hann också vidta de första åtgärderna för en konstsamling. Th. Waenerberg donerade Wladimir Schwertschkoffs litografier med vy söderut från Nikolajkyrkans torn och vy norrut från Observatoriet, vardera daterad 1843. Nu hundra år senare förfogar vi helsingforsbor över en betydande och värdefull konstsamling: över 5 000 verk med helsingforsmotiv. Ofta är konstverk de enda bilderna som finns kvar av svunna landskap, byggnader eller gatuvyer.

Vid detta andra möte fick nämnden av konsul G. Sundmans som donation mottaga en teaterhistorisk samling, som kom att bli den unika begynnelsen på nämndens och sedermera Stadsmuseets kulturhistoriska arkivsamling. Donationen omfattade det ursprungliga arkivet från det år 1825 grundade Teaterhusaktiebolaget i Helsingfors samt en samling väggprogram över pjäser framförda på den av C. L. Engel ritade teatern. Grunden för arkivsamlingens ypperliga kartsamling lades också genast som stöd för bildsamlingen.

På söndagarna tog Fornminnesnämnden promenader till olika stadsdelar och antecknade systematiskt bildmotiven. Arbetet inleddes i Kronohagen och fortsatte i Sörnäs, Tölö och Gammelstaden. Även den obebyggda delen av Helsingforsnäset besöktes och år 1911 var Böle i turen. Nämnden byggde sitt arbete på uppgifter erhållna genom samarbete. Med och uppgjorde avbildningsschemat vid nämndens möten var stadsingenjör Gabriel Idström och stadsplanearkitekt Bertel Jung. Innan utgången av år 1913, då hennes uppdrag upphörde, hann Signe Brander ta nästan tusen

Helsingin kaupunginmuseon 50-vuotisjuhlanäyttely Hakasalmen huvilassa.

Helsingfors stadsmuseums 50-årsutställning på Villa Hagasund.
 Kuva | Foto C. Grünberg 1956.

museolautakunta, jonka puheenjohtaja jatkoi valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausen, jäseniksi nimettiin arkkitehdit Magnus Schjerfbeck ja Bertel Jung. Kaupunginmuseon ensimmäiseksi esimieheksi nimettiin muinaismuistolautakunnan sihteeriksi K. K. Meinander. Meinander olikin tehtävään erinomaisen sopiva museoalan kokenut ammattilainen. Bertel Jung oli asemakaava-arkkitehti ja julkaisi samana, vuonna 1911 Helsingin kaupungin ensimmäisen yleiskaavan. Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Magnus Schjerfbeck oli tullut professori Nyströmin tilalle muinaismuistolautakuntaan 16.3.1910.

Helsingin kaupunginmuseo oli Suomen kuudestoista kunnallinen museo. Kunnallisten kaupunginmuseoitteiden olemassaolo perustuu kaupunkien itse ottamaan velvoitteeseen. Ne muodostavat valtakunnallisen museolaitoksen rungon. Helsingin kaupunginmuseo on ollut 1.5.1981 alkaen virallisesti Keski-Uudenmaan maakuntamuseo, joka saa valtionapua toimintaansa. Maakuntamuseotoiminnan aluetta ovat Helsinki, Espoo, Kauniainen, Vantaa, Nurmijärvi, Kerava, Tuusula, Järvenpää ja Hyvinkää.

Helsingin kaupungin antiikkikokoelmien tallentaminen alkoi jo 1700-luvulla. Raatimiehet Anders Byst-

bildvinkelmärkta fotografier. Det var i sista minuten. Sedermera, på 1970-talet, konstaterade museichef Marja-Liisa Rönkkö att nämndens uppgift år 1906 var likadan som under hennes egen tid: att försöka samla in dokument om arkitektur och levnadssätt innan de gått förlorade för eftervärlden.

Nämnden lyckades också taga vara på en del föremål, trots att den beslutit låta bli tillsvidare. Ända från början var dock målet att lägga en grund för ett Helsingforsmuseum. Eftersom nämndens medlemmar var kända och betrodda personer ansåg helsingforsborna att man kunde anförtro dem de skatter man bevarat i hemmen. Till en början förvarades allt på Riksarkivet i ett skåp i Reinhold Hausens arbetsrum.

Helsingfors stadsmuseum 1911–2006

Vid Fornminnesnämndens möte den 4.3.1911 föreslog dess sekreterare K. K. Meinander att nämnden skulle göra en hemställan till Stadsfullmäktige om inrättande av ett Helsingforsmuseum. Den 13.6.1911 beslöt fullmäktige grunda Helsingfors stadsmuseum, underlydande Museinämnden, där riksarkivariern fortsatte som ordförande och medlemmar var arkitekterna Magnus Schjerfbeck och Bertel Jung. Till Stadsmuseets förste chef utnämndes Fornminnesnämndens sekreterare K. K. Meinander, en erfaren yrkesman inom museibranschen och synnerligen lämpad för uppgiften. Bertel Jung var stadsplanarkitekt, och publicerade ännu samma år, 1911, den första generalplanen för Helsingfors stad. Magnus Schjerfbeck, arkitekt vid Öfverstyrelsen för allmänna byggnaderna, hade den 16.3.1910 ersatt professor Nyström som medlem i Fornminnesnämnden.

Helsingfors stadsmuseum blev det sextonde kommunala museet i Finland. De kommunala stadsmuseerna var något som städerna själva tagit på sig, och de utgör idag stommen i det riksomfattande museiväsendet. Den första maj 1981 blev Helsingfors stadsmuseum också officiellt landskapsmuseum för Mellannland,

röm ja Petter Schwartz ilmoittivat maaliskuussa 1787, että kaupungin lakkautetulle ratsuväenosastolle kuuluneet vaskirummut, torvet ja lippu oli päätetty säilyttää kaupungin rahastohuoneessa. Tämä oli kaupunginmuseon ”raatihuoneen kokoelman” alku. Monet raatihuoneen kokoelman esineet ovat olleet näyttelyissä vuodesta 1912 asti. Sadassa vuodessa museokokoelmat ovat kasvaneet ostoina, lahjoina, siirtoina kaupungin virastoista sekä omalla tallennus- ja dokumentointitoiminnalla noin miljoonan tallenteen kokonaisuudeksi. Ensimmäisinä Helsingin kaupungin hallituskunnilta museokokoelmiin siirrettyinä museoesineinä kirjattiin 8.2.1921 rahatoimistolta kaksi vessikkakuskin hattua 1800-luvulta.

Muistiorganisaationa kaupunginmuseo säilyttää ja hoitaa kokoelmiaan tutkimuksen lähteitä, esineellistä jäämistöä, rakennustutkimuksen, arkeologisten ja kansatieteellisten kenttätöiden tuloksena syntyneitä ja muistiinmerkittyjä havaintoja. Kulttuurimuistojen suojelun perustana on tutkimuksen ja dokumenttien antama tieto ja muisti. Tallennettu esineistö, kuvalliset dokumentit ja muu aineisto on luetteloitava, tutkittava ja tuotteistettava yhteisön käyttöön. ”Esine kuuluu museokokoelmaan vasta kun se on diaarioitu ja luetteloitu. Luettelointityö edellyttää laajaa esineelliseen kulttuurihistoriaan perehtyneisyyttä. Kunnan luettelointi mahdollistaa varastoitujen kokoelmien aktiivisen käyttämisen”, kirjoitti arkkitehti A.W.Rancken, museon esimies 1920–1949. Rancken kehitti 1920-luvulla toimivan luettelointi- ja luokittelujärjestelmän, joka oli käytössä myös esinevarastoissa vielä 1990-luvulla tietokantoihin ja uuteen logistiikkaan siirtymiseen asti. Rancken teki vuonna 1927 kaupunginvaltuuston rahoittaman opintomatkan Keski-Euroopan ja Pohjoismaiden kaupunginmuseoihin ja sovelsi heti omissa museossaan saamiaan ideoita.

Helsingin ensimmäinen teatteritalo rakennettiin intendentti Carl Ludvig Engelin piirustusten mukaan Esplanadin Erottajan puoleiseen päähän 1826–1827.

Helsingfors första teaterhus byggdes enligt intendent Carl Ludvig Engels ritningar i hörnet av Skillnaden och Esplanaden åren 1826–27.
Kuva | Foto Jan Alanco

och började åtnjuta statsstöd för denna funktion. Landskapsmuseets gebit täcker Helsingfors, Esbo, Grankulla, Vanda, Nurmijärvi, Kervo, Tusby, Träskända och Hyvinge.

I och för sig hade fröet till Helsingfors stads antika samlingar såtts redan på 1700-talet. Rådmännen Anders Byström och Petter Schwartz meddelade i mars 1787 att man beslutit bevara de blecktrummor, horn och banér som tillhört stadens nedlagda kavalleriavdelning i stadens drätselkammare. Detta var begynnelsen till Stadsmuseets ”rådhussamling”. Många föremål från denna samling har varit med i utställningar ända sedan 1912. På hundra år har museisamlingarna genom köp, donationer, överflyttning från stadens ämbetsverk och genom egen tillvaratagning och dokumentering vuxit till en samling med omkring en miljon objekt. De första museiföremål som överförts från Helsingfors stads förvaltningar till museisamlingarna antecknades den 8.2.1921: två droskkuskhattar från 1800-talet. Droskorna kallades isvosjickar, av ryskans izvozchik, körkarl.

Stadsmuseet, en s.k. minnesorganisation, förvarar och underhåller i sina samlingar dels forskningskällor

Häviävän Helsingin muistot

Museon esimies 1912–1920 oli arkkitehti Nils Wasastjerna. Hän otti julkisesti voimakkaasti kantaa rakennetun ympäristön suojelun ja hoitamisen puolesta. Hän julisti kulttuurimuistojen olevan uhanalaisessa asemassa ja rakennukset ovat brutaalilla tavalla tulleet muutos- ja lisärakentamisen kourissa pahanteon kohteiksi ja väärennetyiksi.

Kokouksessaan 28.12.1906 muinaismuistolautakunta kirjasi esityksen, että lautakunta saisi rakennusten purkuilmoitukset voidakseen ne ennen purkamista valokuvata.

Museonhoitaja Helmi Helminen-Nordberg on kommentoinut lyijykynällä pöytäkirjaan ”esitetty uudelleen, ei vielä kukaan toteutettu 22.10.1961” ja toisen kerran ”ei vielä kukaan 1966! vrt. Kaupunginvaltuusto 2.2.1965 asia 38”. Helmi Helminen-Nordberg joutui siis vain sivusta seuraamaan juuri samoja nykyhelsingkiläisten pahoitellen arvostelema purkupäätöksiä, joista Helsingin Sanomat julkaisi kaupunginmuseon valokuvakokoelmaa ja näyttelyä hyödyntäen jatkosarjan ja menestysteoksen ”Puretut talot, sata tarinaa Helsingistä”.

Lausunnonaan 24.1.1956 museolautakunta totesi, että Helsingin historiallisia rakennuksia ja niiden lähiympäristöä koskevissa asioissa olisi kaupungille eduksi kuulla museolautakuntaa mahdollisimman aikaisessa asiain käsittelyvaiheessa. Museolautakunta ilmoitti toivovansa päätösvaltaa sellaisten kysymysten käsittelyssä, jotka liittyvät Helsingin historiallisiin rakennuksiin ja niiden lähiympäristön suunnitteluun. Lautakunnan puheenjohtaja oli tuolloin professori Eino E. Suolahti.

Museolautakunnan jäsenten mielenliikkeet melkein näkee ja kuulee kun kaupunginkansliasta tuli dokumentti KH 6.3.1958, 825 §, jossa kaupunginhallitus oli päättänyt kehottaa museota tutkimaan olisiko Mariankatu 9:stä saatavissa museon kannalta arvokasta kokoelmiin. Mutta purkaminen oli aloitettu 1.3.1958 eikä museolla ollut enää mitään mahdollisuuksia pe-

och materiell kvarlåtenskap, dels observationer som uppstått och antecknats inom byggnadsforskning och vid arkeologiskt och etnologiskt fältarbete. Grunden för bevarandet av kulturminnen är den kunskap och det minne som forskning och dokument ger. De förvarade föremålen, bilddokumenten och övriga samlingar skall genom katalogisering, utforskning och produktifiering ställas till samhällets förfogande. Arkitekt A. W. Rancken, museets chef åren 1920–49, hade som princip att ett föremål skulle ingå i museisamlingarna först när det diarieförts och katalogiserats, och att katalogiseringen krävde omfattande förtrogenhet med den materiella kulturhistorien. En ordentlig katalogisering gjorde det möjligt att aktivt använda de förvarade samlingarna. På 1920-talet utvecklade han ett fungerande katalogiserings- och klassificeringssystem, som tillämpades även inom föremålsförrådet ända in på 1990-talet, då man övergick till databaser och ny logistik. År 1927 företog Rancken, med anslag av Stadsfullmäktige, en studieresa till Mellanuropa och de nordiska stadsmuseerna, och började genast på sitt eget museum tillämpade de intryck han insupit.

Minnen av ett svinnande Helsingfors

Museichef åren 1912–20 var arkitekt Nils Wasastjerna. Denne tog i offentligheten stark ställning för bevarande och vård av den byggda miljön. Han förkunnade att kulturminnesmärkena var hotade och att byggnaderna ”på mer eller mindre brutalt sätt genom om- eller tillbyggnad förändras och förvanskas”.

Vid sitt möte den 28.12.1906 antecknade Fornminnesnämnden i protokollet ett förslag att nämnden skulle få ta del av rivningsanmälningarna för olika byggnader, för att kunna fotografera dem. Museitjänsteman Helmi Helminen-Nordberg har på ännu 1960-talet med blyertspenna gjort protokollanteckningar den 22.10.1961 och år 1966 (den senare m. hänv. t. Stadsfullmäktige 2.2.1965, ärende 38) som visar att så inte alltid skedde. Hon fick alltså lov att från sidan följa just

lastaa arvokkaita sisustuksen osia, koska purkaminen oli jo pitkällä kaupunginhallituksen tehdessä päätöksensä. Arvokkaat sisustuksen osat oli purku-urakoitsija kuljettanut jo maaseudulle yksityishenkilölle. Alkuperäiset katto- ja seinäkoristeet sekä käsinmaalatut kaakeliuunit oli jo murskattu. Museo tietenkin valokuvasi purkutyömaan. Mariankadun empirerakennuksen kohtaloa oli tätä ennen vatkattu vuosikautia kautta kaupungin kaikkien asianosaisten virastojen. Rakennuksen omistaja oli halunnut lahjoittaa sen Helsingin kaupungille, mutta tontista ei päästy sopimukseen. Omistaja oli Raha-automaattiyhdistys ry.

”Museotoimen erityisenä tehtävänä oli kiinnittää huomiota kaupungin muodostaman fyysisen ympäristökokonaisuuden – rakennusten, luonnon ja kulttuuri- maiseman – tallentamiseen. Nykyaikaisen museotoimen vastuuna onkin objektiivisen, totuudenmukaisen ja monipuolisen oman aikamme kuvan tallentaminen ja siirtäminen tuleville polville. Niinpä museotoimi kiinnittää nykyään (1976) huomiota kaupunkilaisen asuin-, työ- ja vapaa-ajan ympäristön, esineistön, ilmiöiden samoin kuin fyysisen ympäristön tallentamiseen museaalisin keinoin”, määritteli museonjohtaja Jarno Peltonen. Rakennussuojelussa ja kulttuuriympäristöjen arvostamisessa, oli päästy jo alkuun, koska kaupunkilaisten protestit alkoivat kuulua yhä kovempina.

Museolla oli Jarno Peltosen henkilökohtaisten yhteyksien kautta näköala museoalan kansainväliseen kärkeen. Koska Helsinki eli jälleen suurten muutosten aikaa, Peltonen johdatti henkilökuntansa dokumentoimaan ajankohtaisia ilmiöitä, katoavia käsityöläisammatteja ja esineellisen kulttuurin muutoksia. Kaupunkikansatiede pilkahti hetkeksi museon toiminnassa kaupunginmuseon ja yliopiston kansatieteen laitoksen yhteistyönä. Nykyisen museonjohtajan Tiina Merisalon aikana on jälleen aloitettu nykyhelsingiläisyyden dokumentointihankkeita ja lähiötutkimuksia. Sata vuotta on muuttuvaa kaupunkia valokuvattu.

Museolautakunta toimi vuosikymmeniä erittäin läheisessä yhteistyössä kaupunginmuseon esimiesten ja henkilökunnan kanssa. Lautakunta toimi ”johtoryhmä-

de rivningsbeslut som vår tids helsingforsbor så ofta beklagat och som dagstidningen Helsingin Sanomat med stöd av Stadsmuseets bildsamling och utställning publicerade i följetången och succéverket *Puretut talot, sata tarinaa Helsingistä* (rivna hus, hundra berättelser om Helsingfors).

I en kommuniké den 24.1.1956 konstaterar Musei- nämnden att det vore i stadens intresse att i ärenden som gäller historiska byggnader och deras närmiljö i Helsingfors så tidigt som möjligt höra Museinämnden i saken. Denna uppgav sig önska beslutanderätt i sådana ärenden som anknöt till historiska byggnader i Helsingfors och till planerandet av deras omgivning. Nämndens ordförande var då professor Eino E. Suolahti.

Man kan livligt föreställa sig hur Museinämndens medlemmars reagerade när de av Stadskansliet fick dokumentet Sts 6.3.1958, 825 §, där Stadsstyrelsen beslutit uppmana museet att utreda huruvida det kunde gå att uppbringa något för museet intressant om Mariegatan 9. Rivningen hade ju inletts redan den 1.3.1958, och museet hade inga som helst möjligheter längre att rädda värdefulla delar av inredningen. Dessa hade av rivningsentreprenören redan forslats till en privatperson ute på landsbygden. De ursprungliga tak- och väggdekorationerna och handmålade kakelugnarna hade redan krossats. Museet fotograferade givetvis rivningsarbetet. Till saken hörde att man i årtal ältat den vackra empirebyggnadens öde vid samtliga inblandade stadsförvaltningar. Ägaren, Penningautomatföreningen r.f., hade velat donera den till Helsingfors stad, men avtal kunde inte nås om tomten.

År 1976 slog museichef Jarno Peltonen fast att museets synnerliga åliggande var att fästa uppmärksamhet vid att dokumentera den fysiska miljöhelhet som staden utgjorde; byggnader, natur och kulturlandskap. Ett modernt museiväsende skulle dokumentera och till kommande släktled vidarebefordra en objektiv, sanningsenlig och mångsidig bild av sin egen tid. Följaktligen skulle ett museiväsende med museala medel dokumentera föremål, fenomen och fysisk omgivning i

nä” ja osallistui kaikkeen aktiivisesti. Museon ja lautakunnan johtosäännöt määrittivät päätöksenteon kokonaan eri tavalla kuin nyt. Moderni byrokraattinen organisoituminen kaupungin hallinnossa ja museonjohtajan aseman vahvistaminen etäännytti lautakunnan museon arkipäivästä ja henkilökunnasta. Lautakunnassa on nyt enemmän jäseniä ja selkeämmin tehtävässään poliittisten puolueitten edustajina.

Missä kaupunginmuseo on?

Hakasalmen huvila rakennettiin Läntisen Viertotien varteen Helsingin kaupungin omistamalle vuokra- maalle 1840-luvulla prokuraattori Carl Johan Walleenin yksityiskodiksi. Walleenin kuoleman jälkeen hänen tytärpuolensa everstinna Aurora Karamzin lunasti huvilan jäljellä olevaksi vuokra-ajaksi ja asettui sinne asumaan vuonna 1875. Kun vuokrasopimus vuonna 1896 päättyi, kaupunki lunasti huvilan Aurora Karamzinilta 60 000 markalla. Vanha everstinna sai asua edelleen kodissaan eikä kaupungilla levitelty tietoa talokaupasta. Tarina helsinkiläisille testamentatusta ”Karamzinin huvilasta” ei ole totta.

Kaupunginmuseo aloitti toimintansa 1.6.1911 Hakasalmen huvilan alakerrassa. Yläkerrassa toimi Taideteollisuusyhdistyksen museo. Vasta vuonna 1928 tuli koko huvila kaupunginmuseon käyttöön. Museonjohtajat ja lautakunnat ovat 1920-luvulta asti yrittäneet ratkaista toimintatilojen ongelmaa kukin ajalleen tyypillisin tavoin. Hakasalmen huvilan tontille oli 1950-luvulla suunnitteilla lisärakennus, johon rahatkin varattiin valtuustossa. Finlandia-talon kongressisiipi rakennettiin lisärakennuksen paikalle. Hakasalmen puisto ja ranta ovat jo tuhoutuneet. Prokuraattori Walleenin englantilaisesta puistosta on muutama puu ja Shamil – koiran hautakivi jäljellä. Huvilaa käytetään enää vain näyttelypaikkana.

Museonjohtajat ja museolautakunta ajoivat 1970- ja 1980-luvulla uudisrakennusta Töölön tavara- aseman makasiinien tienoille. Uudisrakennus sisällytettiin 1985 Kamppi–Töölönlahti-alueen aatekilpailun

stadsbornas boende-, arbets- och fritidsmiljö. Inom fredande av byggnader och värdesättning av kulturmiljöer hade man redan kommit en bit på väg, att döma av stadsbornas allt ljudigare protester.

Tack vare Jarno Peltonens personliga kontakter hade Stadsmuseet god insyn i museibranschen på hög internationell nivå. Eftersom Helsingfors ånyo gick igenom stora förändringar manade Peltonen sina underlydande att dokumentera aktuella fenomen, försvinnande hantverksyrken och förändringar i föremålskulturen. Man fick en glimt av stadsetnologi så museet ett tag samarbetade med Etnologiska institutionen vid Helsingfors universitet. Under nuvarande museichefen Tiina Merisalos tid har man åter börjat dokumentera den helsingforsiska identiteten och göra studier i förorterna. I hundra år har man fotograferat en stad i förändring.

Museinämnden bedrev i årtionden i mycket nära samarbete med Stadsmuseets chefer och personal. Den verkade som en ”styrningsgrupp” och deltog aktivt i det mesta. Museets och nämndens instruktioner stipulerade ett helt annat slags beslutsfattande än det vi vant oss vid idag. Nämnden kom sedan att fjärmas från museets vardag och personal p.g.a. dels den moderna byråkratiska organiserandet av stadens förvaltning, dels stärkandet av museichefens ställning. Numera har nämnden ett större antal medlemmar och en klarare representation från de politiska partierna.

Var finns Stadsmuseet?

Villa Hagasund byggdes på 1840-talet vid Vestra Chausséen på mark arrenderad av Helsingfors stad. Den var prokurator Carl Johan Walleens privata hem. Efter dennes frånfälle löste hans styvdotter, överstinnan Aurora Karamzin in villan för den återstående arrendetiden och flyttade in år 1875. Då arrendet upphörde år 1896 löste staden in villan av Aurora Karamzin för 60 000 mark. Den gamla överstinnan fick bo kvar i sitt hem, och man talade tyst om hela affären. Men his-

ohjelmaan. Toimittuaan 1978–1995 entisessä kirjapainorakennuksessa Dagmarinkadulla, kaupunginmuseo muutti Sofiakadulle entiseen Stockmannin tavarataloon. Näyttelypisteitä on eri puolilla kaupunkia museonjohtaja Leena Arkio-Laineen aikanaan kunnostuttamissa museorakennuksissa. Menneisyys esitellään kolmessatoista näyttelyssä, joilla on omat näkökulmat ja näyttelyrakennuksen mukainen profiili. Kaupunginmuseo on kaupungin historiallisessa sydämessä Sofiakadulla lähellä paikkaa, josta kaikki alkoi 1906.

torien att Karamzin skulle ha testamenterat villan åt helsingforsborna stämmer inte.

Stadsmuseet inledde sin verksamhet den 1 juni 1911 i Villa Hagasunds nedre våning. I övre våningen verkade Konstindustriföreningens museum. Först år 1928 fick Stadsmuseet rå om hela villan. Ända sedan 1920-talet har museichefer och -nämnder försökt lösa utrymmesproblemet, var och en på tidstypiskt sätt. På 1950-talet planerades en byggnad till på Villa Hagasunds tomt – medlen hann reserveras av Stadsfullmäktige. Men i stället kom Finlandia-husets kongressflygel att byggas där. Hagasunds park och strand har redan förstörts. Av prokurator Walleens engelska park finns bara några träd och hunden Shamils gravsten kvar. Villan används numera bara för utställningar.

På 1970- och -80-talet drev museicheferna och -nämnden på ett nybygge vid magasinen vid Tölö godsstation. Det fanns inympat i programmet för den idéävling som år 1985 hölls för området Kampen–Tölöviken. Efter att åren 1978–1995 ha verkat i en f.d. tryckeribyggnad på Dagmarsgatan flyttade Stadsmuseet till Sofiegatan, till varuhuset Stockmanns f.d. lokaler. På olika håll i staden finns utställningslokaler i museibyggnader som museichef Leena Arkio-Laine på sin tid lät rusta upp. Stadens historia presenteras genom tretton utställningar med egna synpunkter och egna profiler anpassade till utställningsbyggnaden. På Sofiegatan, i stadens historiska hjärta, är Stadsmuseet nära det ställe där allting började år 1906.

Helsingin kaupunginmuseon näyttely- pisteet avajaisvuosineen

- 1912 Hakasalmen huvila, Mannerheimintie 13
1962 Tuomarinkylän museo, Tuomarinkylän kartano
1980 Ruiskumestarin talo, Kristianinkatu 12
1989 Työväenasuntomuseo, Kirstinkuja 4, Helsinki 51
1992 Lastenmuseo, Tuomarinkylän kartano
1993 Raitioliikennemuseo, Töölönkatu 51 A
1995 Helsingin kaupunginmuseo, Sofiankatu 4, Helsinki 17
1995 Sederholmin talo, Aleksanterinkatu 16–18
1998 Katumuseo, Sofiankatu Kauppatorilta Senaatintorille
1998 Virtuaalimuseo, www.helsinginkaupunginmuseo.fi
1999 Voimalamuseo, Hämeentie 163,
2000 Koulumuseo, Kalevankatu 39–41,
2001 Hallimyyvälämuseo, Hietalahden hallin myymälä 17

Helsingfors stadsmuseums utställnings- lokaler och deras öppningsår

- 1912 Villa Hagasund, Mannerheimvägen 13
1962 Domarby museum, Domarby gård
1980 Sprutmästargården, Kristiansgatan 12
1989 Arbetarostadsmuseet, Kristinegränden 4, Helsingfors 51
1992 Barnmuseet, Domarby gård
1993 Spårvägmuseet, Tölögatan 51 A
1995 Helsingfors stadsmuseum, Sofiegatan 4, Helsingfors 17
1995 Sederholmska huset, Alexandersgatan 16 –18
1998 Gatumuseet, Sofiegatan mellan Salutorget och Senatstorget
1998 Virtualmuseet, www.helsinginkaupunginmuseo.fi
1999 Kraftverksmuseet, Tavastvägen 163,
2000 Skolmuseet, Kalevagatan 39 -41,
2001 Saluhallsmuseet, butik 17 i Sandvikshallen

Lähteet: | Källor:

Muinaismuistolautakunnan ja museolautakunnan pöytäkirjat

Helsingin kaupunginmuseon vuosikertomukset, kokoelmadiaarit ja tallennetietokannat

Härö Mikko (1984). Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaitieteellinen toimikunta 1884–1917. Museovirasto. Helsinki.

Lampinen Marja-Liisa (1977). Helsingin Muinaismuistolautakunta 1906–1911. Narinkka 1976. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja. Helsinki.

Pakarinen Riitta (1977). Hakasalmen huvila. Narinkka 1976. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja. Helsinki.

Pakarinen Riitta (1992). Valokuvattu Helsingissä. Kaupunkimiljöön valokuvausta 135-vuoden ajalta. Narinkka 1992. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja. Helsinki.

Pakarinen Riitta (1996). ”- - - erityisen runsaasti on karttunut museon valokuvakokoelma - - -”. Miljoona museoitua muistoa. Narinkka 1996. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja. Helsinki

Pehkonen Marja (1992). Nils Wasastjerna – kaupunkiaan dokumentoiva museonjohtaja. Narinkka 1992. Helsingin kaupunginmuseon vuosikirja. Helsinki.

Rancken A. W. (1926). Helsingfors genom fyra sekler. Helsingfors.

Rancken A. W. (1928). Havaintoja ulkomaiden kaupunkien museoista. Helsingin kaupungin historiallisen museon julkaisuja II. Helsinki.

Tandefelt Claus (1954). Helsingin kaupunginmuseon entistäminen. Eripainos OSMA.